

Introduktion

At sondere terrænet

Rasmus Kjærboe, Sine Krogh og Martin Søberg

Samtidskunsten og dens vilkår i Danmark har ændret sig markant igennem de sidste par årtier. Institutionerne, der udstiller, formidler og udvikler samtidskunsten, er forandrede. Kuratoren er langt mere synlig i dag, og kunstscenens aktører skaber globale netværk: Mange steder knyttes bånd til resten af Europa, til USA, Afrika, Kina, Mellemøsten og det øvrige Asien. Nye typer af vidensdannelse, teorier og metoder har fundet fodfæste i kunstverdenen, ligesom forskydninger i magtbalancer og socioøkonomiske betingelser, under indvirkning af globale tendenser, har sat sig spor i kunsten. Hvad vi i det hele taget forstår ved samtidskunst, forandrer sig løbende, ligesom samtidskunstens rammer og involverede parter gør det. På kort tid er der sket en kraftig internationalisering af dansk samtidskunst, hvilket har betydet nye kunstneriske muligheder, en større grad af mobilitet, men også en øget kommercialisering, når kunsten bliver del af en global kulturindustri. Museerne er i høj grad med til at sætte den nyeste kunst på dagsordenen, og eksisterende udstillingssteder arbejder mere professionelt end tidligere.

I et videnskabeligt perspektiv er samtidskunsten blevet genstand for en kritisk og faglig interesse, der ikke er set tidligere. I universitetsmiljøerne, på museerne og kunstakademierne samt på web-baserede platforme bliver kunsten analyseret og diskuteret på et højt og kvalificeret niveau. Med andre ord har samtidskunsten indtaget rollen som et vigtigt studieobjekt. Samtidig er den en organisk størrelse, der ikke blot lader sig undersøge, den er også vidensproducerende, ligesom den er medproducent af sin egen historie, hvilket kan få

konsekvenser for, hvordan vi kan forstå og analysere kunstens betydningsdannelse.

Det er disse forskydninger i kunstens terræn, denne bog har til hensigt at undersøge for på den måde at bidrage til selv samme forandringsproces. Selve ordet *terræn* betegner et bestemt geografisk landområde, eksempelvis Danmark. Ud over den specifikke henvisning til et målbart eller kortlagt område bruger vi i daglig tale også ordet metaforisk, når vi taler om at *sondere terrænet* eller om at *vinde* eller *tabe terræn*. Ordet indgår desuden i begrebet *terrain vague*, der er en betegnelse for en overgangszone eller et grænseområde mellem by og land. Med andre ord er terrænet nok bekendt, men ikke nødvendigvis sikker grund, og det kan således være ustabil, vanskeligt at kategorisere, under forandring. Alle disse betydninger har relevans i denne bogs sammenhæng, hvor Danmark fungerer som en permeabel geografisk og kulturel ramme om det, der skal afgrænses, og det, der skal sonderes.

Formålet med bogen er at besøge områder og emner inden for samtidskunsten, som har relevans i et perspektiv, der dog ikke er betinget af en national dagsorden. Vores forsøg på en territorial afgrænsning inden for de danske grænser skal derfor betragtes som et diskursivt anliggende. Vi ønsker at bidrage til den allerede eksisterende diskussion om dansk samtidskunst, der gerne understreger, at den faste definition af samtidskunsten er vanskelig at give. Kunsthistorikerne Rune Gade og Camilla Jalving, der i 2006 udgav den væsentlige bog *Nybrud – dansk kunst i 1990'erne*, spurgte afslutningsvis: "Så hvad er, når alt kommer til alt, dansk samtidskunst?" (Gade og Jalving 2006: 276) Netop dette centrale spørgsmål til samtidskunsten lader vi stå åbent. Nærværende bog foregiver ikke at være en altomfattende kortlægning af den danske kunstscene, som den ser ud i disse år. Blikket er ikke olympisk. Bogens berettigelse er derimod funderet på, at den rummer en række refleksioner over kunsten og dens vilkår og udfoldelsesrum. Med andre ord er der tale om, hvad vi metaforisk kunne beskrive som en slags vandring igennem det terræn eller landskab, vi kalder for dansk samtidskunst. For som kunsthistorikeren Mikkel Bolt skriver i bogen *Samtidskunstens metamorfose*, kan samtidskunsten betragtes som "et højt sammensat og heterogent landskab" (Bolt 2016: 14). Billedligt talt kunne læseren eksempelvis forestille sig en

vandring i en af 1700-tallets landskabshaver. Ikke fordi vi nødvendigvis mener, at samtidskunsten bør betragtes som æstetiske scenerier og eksotiske, anakronistiske indslag af den slags, som ses i landskabshaven, men fordi billedet peger på en forbindelse mellem tid og rum, en bevægelse i et terræn, hvori der enkelte steder gøres holdt.

Tre veje i terrænet

Der er anlagt tre veje igennem terrænet med bogens tematiske nedslag: *Begrebet samtidskunst, samtidskunstens institutioner og samtidskunst og agens*. Overordnet set spørger disse til samtidskunstens *hvad, hvor og hvem*. I den første del undersøger artiklerne, *hvad* vi overhovedet kan forstå ved samtidskunst, hvordan begrebet opstår, nutidige forståelser og mulige fremtidsperspektiver – også med international perspektivering. Anden del fokuserer på de institutioner, samtidskunsten deltager i, altså i en vis forstand et spørgsmål om samtidskunstens *hvor*. Når vi spørger til samtidskunstens institutioner, skal det forstås som de rum og rammer, der omgiver, påvirker og påvirkes af samtidskunsten. Institutioner omfatter her konkrete steder for udstillingsaktiviteter og undersøgelse af samtidskunsten, eksempelvis kunsthaller og museer, men institutioner udgøres også af normer og traditioner og kan ligeledes tænkes i et tidligt perspektiv i forbindelse med begivenheder såsom biennaler. Megen samtidskunst definerer sig netop i relation til disse rammer og kan være institutionskritisk over for specifikke institutioner som museet eller over for mekanismer i kunstinstitutionen i bredeste forstand. Som nævnt gøres samtidskunsten til genstand for forskning på universiteter og museer, men dele af kunsten har selv et vidensproducerende mellemværende og undersøger kunstnerisk institutionaliseringen af viden. Også dette aspekt bliver inddraget. Endelig spørges der til samtidskunstens *hvem*, hvilket ikke handler om at udpege forbilledlige og særligt vigtige oeuvre, men snarere om at diskutere intention, inklusion og eksklusion. Samtidskunstens *hvem* er altså ikke blot kunstnere, men også publikum såvel som øvrige kunstprofessionelle, denne bogs redaktører indbefattet. Her er det endvidere en pointe, at spørgsmålet om *hvem* er tæt knyttet til spørgsmålet om *hvordan*: et handlingsorienteret perspektiv, der identificerer agens og agenser knyttet til samtidskunsten og dens aktører.

Bogen belyser dermed også grundlaget eller fundamentet for samtidskunsten, dens begrebslige afgrænsning, rammer og aktører. Nogle af artiklerne søger at optegne større linjer, enten tematiske eller historiske, og andre bidrag er mere værknære og undersøgende. Bogens dele indledes med en introduktion til det pågældende tema, hvor vi identificerer centrale pointer i artiklerne og peger på indbyrdes sammenhænge i lyset af temaet. Skønt bidragene er vidt forskellige i afgrænsningen af problematikker såvel som i opbygning, metodiske snit og skrivestil, har det været vores mål at udpege sammenhænge.

Præsentationen af dansk samtidskunst i bogform medfører valg og fravalg. Fokus er lagt på samtidskunstens betingelser – i både politisk og social forstand – og i mindre grad på undersøgelser af æstetiske udtryk, medievalg eller værkkategorier. Dette valgte fokus kan ses i forlængelse af tendenser inden for kunsthistorien og aktuelle teoretiske positioner igennem de seneste årtier, der med udgangspunkt i poststrukturalistisk, feministisk og postkolonialistisk teori, blandt andet filosofen Michel Foucaults tænkning, har problematiseret kunstens og kunsthistoriens naturaliserede fortællinger om kunstnersubjektet og dets intentionalitet såvel som forholdet mellem kunstobjekt og publikum som rammesat af kunstens institutioner. Bogen forsøger at undersøge samtidskunstens grundlag, og det afstedkommer ontologiske refleksioner, når der spørges til, *hvad samtidskunst er for noget*. Med god grund stilles det spørgsmål også i flere nyere publikationer, netop fordi samtidskunsten kontinuerligt er under forandring. Og fordi samtidskunsten paradoksal nok holder op med at være samtidskunst, når den bliver ældre.

Samtidskunsthistorie

Hovedparten af artiklerne er afstedkommet af oplæg præsenteret på konferencen *Terræn. Samtidskunst i Danmark*. Temaerne er defineret af bogens redaktører ud fra de emner og interessefelter, som bidragene rummer på tværs af fagskel, institutioner og kunstneriske praksisser. Andre tematiske undersøgelser eller nedslag får til gengæld tildelt mindre plads her, blandt andet fordi de er grundigt behandlet andetsteds i dansk kunsthistorisk litteratur inden for de senere år, om end ikke altid med fokus på decideret danske forhold. Det gælder eksempelvis

spørgsmålet om kunstens performative og affektive aspekter, belyst af Camilla Jalving i bogen *Værk som handling* (2011), eller spørgsmål om det mediespecifikke, eksempelvis installationskunst, som er behandlet af Anne Ring Petersen i bogen *Installationskunsten mellem billede og scene* (2009). Kunsten som respons på en omgivende virkelighed, både politiske og sociale såvel som køns- og kropsmæssige forhold, er undersøgt i udstillingen *Reality Check* på Statens Museum for Kunst i 2008-9 og i et tilhørende katalog (Torp 2009), ligesom Mikkel Bolt i førnævnte bog anlægger et samfundsanalytisk perspektiv med en marxistisk og kapitalismekritisk kulturanalyse, idet han interesserer sig for "samtidskunsten som et sted for politisk engagement og systemkritik" (Bolt 2016: 20). En stærk interesse for kunstens materialitet og immaterialitet har sat sit præg på dele af samtidskunsten igennem de seneste årtier og findes behandlet i katalogerne til Sorø Kunstmuseums udstillingstrilogi om emnet (Eriksen 2012; Eriksen og Thomsen 2013; Eriksen 2014). Bøgerne *For øjeblikket 1* (Bek m.fl. 2009) og *For øjeblikket 2* (Bek m.fl. 2013) retter sig til gengæld imod undervisning i faget billedkunst i gymnasieskolen og handler om samtidskunsten, dens strategier, udtryksformer, institutioner og historiografi, men i modsætning til nærværende bog rummer den kataloger af kunstnerpræsentationer og værkanalyser, dog uden at være fokuseret på det danske perspektiv.

En række af de bøger, som er udgivet i løbet af de sidste 10-15 år, handler specifikt om den danske kunstscene i kraft af værkanalyser og portrætter af danske samtidskunstnere. Eksempelvis kunsthistorikerne Lisbeth Bonde og Mette Sandbyes *Manual til dansk samtidskunst* (2006), fulgt op af Bondes *Dansk kunst i 10'erne. 40 kunstnerportrætter* (2017), og tilsvarende journalisten Michael Jepsens bøger *Overblik. 63 danske samtidskunstnere* (2006) og *Best of - 67 x kunst* (2013). Disse bøger fungerer som oversigtsværker med forholdsvis korte præsentationer af den enkelte kunstner og dennes værk. *Manual til dansk samtidskunst* udmærker sig i denne sammenhæng ved sin opdeling af kunstnerne med hensyn til brugen af medier og værkkategorier som eksempelvis "maleri", "massemedieret kunst" eller "kunst i det offentlige rum". Særlige æstetiske præferencer er til gengæld identificeret i ARoS' udstilling og katalog *Cool, Calm and Col-*

lected, der argumenterer for en præcis og kølig sensibilitet i den danske samtidskunst, som sættes i forbindelse med fænomenet *Danish Design* (Blegvad 2017).

Meget af det, der skrives om samtidskunst – i dagspressen, kritikken og i forskningsudgivelser – behandler ganske vist grundlæggende betingelser og kontekst som et udgangspunkt, men ikke som et centralt tema – derimod tildeles kunstværkerne gerne større opmærksomhed. Denne bogs fokus er i forhold hertil på sin vis forskubbet, idet forfatterne undersøger dansk samtidskunst som begreb og fænomen samt dens institutionelle rammer og agens. I den forstand lægger vi os i forlængelse af den institutionskritiske "ny kunsthistorie", der fra 1990'ernes anden halvdel indtog forskningsmiljøerne i Danmark, og udgivelsen er som nævnt påvirket af poststrukturalistisk, feministisk og postkolonialistisk tænkning, mens det danske fastholdes som en måde at afgrænse materialet på. Da bogen udspringer af en konference arrangeret af Dansk Kunsthistoriker Forening, ligger det os på sinde at betragte samtidskunsten i et kunsthistorisk perspektiv med inddragelse af de teorier og metoder, som i øvrigt præger faget. Her må vi igen fremhæve Gade og Jalvings *Nybrud*, hvori forfatterne betoner historikerens mulighed for at fremkalde sammenhænge: "Vil man tage øjeblikkets fascination alvorligt, og redde samtidskunsten fra en hastigt truende skæbne som gårsdagens mode [...] så må man forsøge at se den i en historisk sammenhæng." (Gade og Jalving 2006: 13) Denne betragtning bliver altså et helt centralt spørgsmål: Hvordan skabes der sammenhæng i det sammensatte landskab, som samtidskunst i Danmark udgør? Artiklerne i denne antologi viser imidlertid, at vi kan gå endnu videre end forankringen af samtidskunsten i et historisk perspektiv. Vi kan nemlig også spørge til kunsthistorien som sådan, hvilket undersøgelser af samtidskunsten giver os anledning til: Hvordan finder historisk forankring i det hele taget sted, hvordan identificeres eller skabes sammenhænge, hvordan sonderer man et terræn?